

Tuinvasen voor herbaria

Een zeer Nederlands verschijnsel zijn de ornamentprenten uit de achttiende eeuw die werden gebruikt op herbariumvellen.

Maar de kennis hierover vertoont nog grote leemten.

De techniek om planten als gedroogde bewijsexemplaren in herbaria te bewaren ontstond in Toscane in de zestiende eeuw. Aanvankelijk waren herbaria ingebonden boeken, zoals dat van Rauwolf in Museum Boerhaave. In de achttiende eeuw begon men herbariumvellen los te bewaren, wat een systematische ordening en latere herstelling naar nieuwe inzichten mogelijk maakte. Zo werd het ook mogelijk om exemplaren uit te lenen en duplicaten te ruilen. Daarmee was niet meer onmiddellijk duidelijk wie de eigenaar van een exemplaar was. Dit is misschien de reden dat men gedrukte ornamenten op de vellen aanbracht, die als een *ex libris* door de eigenaar (persoon of instelling) gebruikt werden. Dezelfde eigenaar gebruikte verschillende modellen. Zo is het mogelijk aan de gebruikte ornamenten de eigenaar van een herbarium-exemplaar te herkennen. Ook kan men zo traceren welke botanici exemplaren met elkaar uitwisselden. Het gebruik van deze ornamenten is van Nederlandse origine. Ze zijn bekend van

Johannes en Nicolaas Laurens Burman (vader en zoon), botanici aan de Hortus in Amsterdam; Adriaan en David van Royen (oom en neef), botanici aan de Hortus in Leiden; Nicolaas Meerburgh, hortulanus van de Hortus in Leiden; George Clifford, bankier te Amsterdam en particulier plantenverzamelaar in Heemstede; David de Gorter, botanicus aan het Athenaeum in Harderwijk; Christiaan Kleynhoff, arts en verzamelaar voor Burman in Batavia en Maarten Houttuyn, arts, natuurhistorisch publicist en particuliere verzamelaar in Amsterdam. Carl Linnaeus in Uppsala en Albrecht von Haller in Basel gebruikten ook ornamenten, maar dat was wel zeker naar Nederlands voorbeeld. Beiden promoveerden in Nederland. Vermoedelijk is het begin van deze traditie rond 1710 te dateren. Op het eind van de achttiende eeuw raakten de ornamenten in onbruik. De verschillende ornamenten – potten, maar ook wimpels, slangen, medaillons, plakstroken, etiketten – werden in vellen gedrukt. De plant werd zodanig op het

gebleven. Zo gaat dat met gebruiksmateriaal.

De weinige gave vellen geven veel informatie. Er is een compleet vel van Linnaeus in het Natuurhistorisch Museum van Stockholm. Hij kende het gebruik uit de periode 1735-1738, toen hij op de buitenplaats 'De Hartekamp' van George Clifford werkte en ook in de Horti van Amsterdam en Leiden. In zijn herbarium zijn exemplaren met potten van Clifford, Burman en Van Royen aanwezig. Een compleet vel van Clifford is in particulier bezit. Het Rijksherbarium in Leiden bezit enkele complete vellen van Van Royen. Hierop maken de ontwerper Hieronymus van der My (1687-1761) en de graveur Johannes van der Spyk (1696-1763) zich bekend, informatie die anders vrijwel altijd is weggeknipt. Beiden waren vooraanstaande Leidse kunstenaars, die ook in andere projecten voor Leidse botanici gewerkt hebben.

Een compleet vel van de Burman ornamenten is helaas nog onbekend. Wellicht zou zo'n vel ook hier ontwerper en graveur kunnen onthullen. Misschien ligt ergens in een map een ongeschonden ornamentprent voor Burmans herbarium, mogelijk zonder dat de eigenaar zich bewust is van de herkomst, functie en betekenis van deze grafiek.

De speurtocht naar ornamentprenten wordt voortgezet. Wie dergelijke prenten bezit, of op de hoogte is van een particuliere collectie waarin zich zulke zeldzame prenten bevinden, wordt verzocht contact op te nemen met de redactie van *Origine*, Postbus 5220, 2000 GE Haarlem.

Literatuur

C.W. Fock. Willem van Mieris als ontwerper en boetseerder van tuinvasen. (*Oud-Holland* 87: 27-48, 1973)

D.O. Wijnands & J. Heniger. The origins of Clifford's herbarium. (*Botanical Journal of the Linnean Society* 106: 129-146, 1991)

□ D. ONNO WIJNANDS ■
Botanische Tuinen Wageningen

papier gemonteerd, dat die uit de gedrukte tuinvaas lijkt te groeien. Herhaaldelijk werden nieuwe modellen naar de laatste mode ontworpen, want de platen sletten snel. Er moeten duizenden vellen, etsen en gravures, gedrukt zijn. De onderdelen moesten worden uitgeknipt. Helaas zijn slechts enkele onverknijpte vellen bewaard